

**Ethica Amoris, Sive Theologia Sanctorum, Magni
Præsertim Augustini, Et Thomæ Aquinatis**

Circa Universam Amoris & Morum Doctrinam, Adversus Novitias Opiniones
Strenuè propugnata, Et In Materiis Principaliter Hodie Controversis
Fundamentaliter discussa

De Externis Regulis Amoris Et Morum, Legibus Utique, ac Præceptis
Virtutum Theologicarum, & Cardinalium, necnon Decalogi & Ecclesiae -
Libros Vndecim Complectens

Henricus, de Sancto Ignatio

Leodii, 1709

Caput VIII. Partes potentiales temperantiæ, seu virtutes ipsi annexæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73203](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73203)

cibum, sed tibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, primus sibi hominem, non carne, sed poma subdidit, & secundum (id est Christum) non carne, sed pane tentavit.

142 Quod non cibus, sed appetitus in vitio fit, amplius ostenditur exemplo S. Thomae Cantuariensis, de quo Heribertus de Bosoham in ejus vita scribit, quod inter tot & tantas epulas, quae apponebantur, in nullo penitus Sardanapalum, sed solum Episcopum sapiebat. Super nullam escam se effundens. Tria sobrietas exigit, quid, quando, & quantum sumamus. Ne quid prohibuit, ne quid citra horam: ne quid ultra mensuram. Et postquam ostendit, in virtute sobrietatis horam & mensuram ab ipso servatam, addit, ea, quibus ipse utebatur, & delicatiora quidem, & pretiosiora erant, quae esei non prohibita, a sobrietate tamen perfectione... his... quos diximus nimis justos; videri possent aliena. Unde cum unus justorum talium, super hoc inter discumbendum semel quasi subridendo notasset Pontificem, aliquantisper zelo motus Pontifex, sic ei respondit: Certè, Frater, nisi fallor, cum aviditate majori tu tuam sumis fabam, quam ego appositam mihi phasidem. Et erat tunc avis haec ante Praesulem in paropside... Et bonum quidem, & prudens, hoc & pro fratris consuetudine, & pro veritate Pontificis responsum. Nec enim refert, utradum animarum Medici, Patres Orthodoxi, quid, quantumvis quis sumat, si solum necessitati & valetudini suae, non voluptati indulgeat. Pontifex igitur, qui graviora non poterat, utpote minime enutritus in his, deliciosa quidem, sed parca admodum sumebat & sobrie, ita quod, sicut ex ejus secreta confessione quidam Religiosi ipsius familiares noverunt secretius, non magis bibatus, quam jejunos, nec post vina, plusquam ante, nullam vix sentiret carnis rebellionem.

CAPUT VIII.

Partes potentiales temperantiae, seu virtutes ipsi annexae.

143 Virtutes annexae temperantiae, à sancto Thoma sequentes assignantur, continentia, clementia, mansuetudo, modestia, & hujus quatuor species, videlicet humilitas, taciturnitas, studiositas, eutrapelia, seu urbanitas jucunda. De his agendum §§. sequentibus.

§. I.

Continentia.

144 Continentia hic non sumitur pro virtute, quae ab omni quis venerea delectatione prorsus abstinet, prout idem est quod castitas virginalis, vel vidualis; sed pro virtute, quae homo resistit pravis delectationibus, vehementer ipsum sollicitantibus. Quo-

modò est imperfectior castitate, sicut & temperantia. Nam, ut Chæremon Abbas dicit apud Cassianum Collat. 12. c. 10. non castitas, sed continentia dicitur, ubi adhuc ei aliqua resistit adversitas voluptatis. Quamobrem donec pulsari nos carnis commotione sentimus, noverimus nos ad castitatis nondum pervenisse fastigia, sed adhuc sub infirmitate continentiae constitutos praelis fatigari. Unde voluptatis appetitus in temperante, & perfecte casto, adeò subjectus est rationi, ut ei vehementer non insitat: quia ab illa est quasi edomitus, ait S. Thomas q. 156. a. 4. in continente verò appetitus sensitivus adhuc vehementer rationi resistit per motus concupiscentiae prave.

Dixi, quasi edomitus: quia nemo in hac vita prorsus est liber ab omni concupiscentia motu; nemo qui veraciter dicere non possit cum Apostolo Rom. 7. Non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, hoc facio.

Nec tamen idèo continens majoris est meriti quàm temperans, quia majoribus tentationibus, seu vehementioribus concupiscentiae motibus resistit. Quòd enim temperans tantas difficultates non patitur, quàm continens, hoc provenit ex virtute ipsius, sive ex majori charitate & fortitudine, per quam quasi edomuit vim concupiscentiae. Et idèo sicut perfectior est virtus ipsius; ita & majus meritum, prout S. Thomas observat loco citato.

Incontinentens tamen minùs peccat, quàm intemperans. Quia intemperans ex majori inclinatione ad malum peccat: quia peccat ex habitu per consuetudinem acquisito. Incontinentens verò potius ex majori passione, quàm inclinatione. Cujus signum est, quòd incontinentens, transiente passione, statim poenitere solet; non sic intemperans. Vide dicta to. 1. de voluntario ex habitu.

§. II.

Clementia.

148 Clementia est virtus, quae Superior inclinatur ad poenam mitigandam, quantum justitiae, & disciplinae bonum patitur, idque ex quadam velut epicheia, seu benigna interpretatione, quae judicat legem, peccatis circumstantiis facti, causae, personae, & modi, poenam tam gravem non requirere. Haec virtus commendatur, primò lacris oraculis Proverb. 11. & 20. Secundò, exemplo Christi erga mulierem in adulterio deprehensam, Joan. 8. Tertiò, exemplo sanctorum Episcoporum, qui apud Judices intercesserunt pro reis à morte liberandis. Imò exemplo ipsiusmet Ecclesiae, quae execrata est factum Ithacii & Idacii Episcoporum, qui Priscillianum, licet haereticum, usque ad capitale supplicium persecuti sunt apud Maximum Tyrannum, uti Severus

Sulpicius narrat l. 2. Quartò, ex eo quòd Augustinus epist. 153. aliàs 54. ad Macedonium, ipsum de clementia in iudiciis servanda moncat.

149 Dixi, quantum iustitia, & disciplina bonum patitur, adde, quantum etiam patitur ratio salutis fraternæ, atque ædificationis publicæ. Quia nisi horum omnium ratio habeatur, non est clementia, sed mollities, quæ opponitur clementiæ per excessum, sicut crudelitas per defectum. Iusta verò severitas ei non opponitur, sed optimè sociatur. Nam, ut D. Ambrosius ait epist. 74. *beatus, qui & severitatem, & mansuetudinem tenet; ut altero disciplina servetur, altero innocentia non opprimatur. Nimia enim severitas extorquet plerumque terrore mendacium. Deus diligit malitiam, quam timet.*

150 Hinc Heli à Deo punitus fuit, quia nimis leniter filios gravissimè peccantes corripuit. Dumque vel ad rei correctionem, vel ad publicam ædificationem necessaria est severitas, eà non uti, mollities est, & plerumque causa est destructionis disciplinæ. Et ideò ad Tit. 1. Apostolus: *Increpa eos dure, ut sani sint in fide.*

§. III.

Mansuetudo.

151 **M**ansuetudo est virtus moderatrix iræ. A clementia differt in eo quòd hæc versetur circa vindictam, seu poenam reis infligendam; illa verò circa iram, quam passionem omninò cohibet, quando non est irascendum, & quando irascendum est, imponit ei modum, ut quis irà non moveatur, nisi quando, cui, quantum, & quomodò oportet. Siquidem aliquando oportet: *nam si ira non fuerit, non doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur*, ait Chrysostomus.

152 Mansuetudo itaque non excludit iram moderatam, quando iusta est illius causa, ut idem S. Doctor ait: *Qui sine causa irascitur, reus erit; qui verò cum causa, non reus erit.* Quia tamen difficillimum est passione illà uti debito cum moderamine, eam mansuetudo faciliùs excludit, quàm moderetur ut oportet, juxta illud Augustini epist. 38. aliàs 149. *Incomparabiliter salubrius est iræ iuste pulsanti non aperire penetrabile cordis, quàm admittere non facile recessuram, & perventuram de furculo ad trabem.* Et ideò mansueti hominis officium est, internam iræ passionem non admittere; exterius tamen se gerendo, pro rei exigentia, nec debitam correptionem, poenæque inflictionem omittendo, dum necessaria est. Optimè proinde Augustinus epist. 138. aliàs 5. ad Marcellinum: *Teneatur in secreto animi potentia cum benevolentia: in manifesto autem id fiat, quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus, & non solum quod prodesse videtur reis, sed*

maximè communitati, sive communi disciplinæ.

Quantum verò homini Christiano necessaria sit mansuetudo; collige ex hoc, quòd virtus ista à concupiscentiis omnibus impugnetur. Quoties namque homo concupiscentiæ suæ privatur objecto, sive sit concupiscentia carnis, sive concupiscentia oculorum, sive superbia vitæ; ad iram provocatur, indignationemque adversus eum, qui ipsum impedit frui concupitis.

Propterea ergo tam frequenter à Spiritu sancto in veteri Testamento, à Christoque & Apostolis in novo, commendatur mansuetudo: scriptum namque est Eccli. 10. *Fili, in mansuetudine serva animam tuam; & da illi honorem secundum meritum suum: si enim des locum iræ, inhonoras animam tuam, dum rationem subijcis passioni.* Et c. 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris.* Quia scilicet mansuetudo reddit hominem amabilem Deo & hominibus; nec solum amabilem, sed & gloriosum. Quia mansuetus dominatur animo suo. Et qui dominatur animo suo, honorat animam suam, estque gloriosior expugnatore urbium, juxta illud Prov. 16. *Melior est patiens (qualis est omnis mansuetus; & aliquid amplius) viro forti; & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Et cap. 11. *Disce à me quia mitis sum.* Ad Ephes. 4. *Obsecro vos... ut dignè ambuletis vocatione, quæ vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine... suscipiantes invicem in charitate.*

Rursus, quàm necessaria sit mansuetudo, discet ex malis quæ causat iracundia mansuetudini opposita, de quibus to. 1. actum est, dum de peccatis capitalibus. Certè non in iræ commotione Dominus, nec spiritu Dei agimur, dum iræ impetu agimur; nec ratio tunc in nobis dominatur, sed passio; nec proinde tunc idonei sumus ad agendum ut oportet: utpote potius dispositi ad iudicandum secundum passionem, quàm secundum rationem. Unde passione cessante, longè aliter iudicamus, quàm passione fervente. Ideòque sapientis est actionem & iudicium erga proximum differre usquedum ira deferberit, quemadmodum de Platone legitur, quòd cum, levato ad cædendum famulum brachio, iræ motum sensisset, brachium cohibens, velut in aère suspensum tenuit, donec ira conquiesceret. De Archita etiam Tarentino Hieronymus in Joëlem scribens, commemorat, quòd villico suo iratus: *Fam te (inquit) caderem; nisi iratus essem.* Restringenda itaque est potestas (ait Gregorius Magnus) nec quidquam est agendum, priusquam concitata ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore iustum putat ira quod fecerit. Imò iustum pu-

rat, de quo postea poenitet. Aliter namque irati, aliter tranquilli iudicamus. Et ideo dum puniendus est subditus, minor ipsi poena imponenda est à Superiore irato (dum punitionem differre non potest) quam ira suggerat, & si tunc objurgandus sit, lenius ac minus dure, quam objurgandum ira representet.

156 Et quia ira est appetitus vindictæ, saluberrima sunt sequentia adversus eam remedia, quæ suggerit Spiritus sanctus Eccli. 28. Ut enim hominem à vindictæ appetitu deterreat, v. 1. dicit: *Qui vindicari vult, à Domino inveniet vindictam, & peccata illius servans servabit, eaque mensurâ quâ mensus fuerit, remittetur ei*, Matth. 7. 2. Marci 4. 24. *Et iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam*, Jacobi 2. 13.

157 Deinde v. 2. *Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata solvemur*. Recogitet ergo quisque, quanta, & quam multa sibi dimittentur, si pauca dimiserit, quæ adversus ipsum proximus commisit.

158 Tertio, v. 3. *Homo homini reservat iram, & à Deo querit medelam*. Quasi dicat, hominem à Deo frustra querere malorum suorum medelam, si homini ipse reservet iram.

159 Quarto, v. 4. *In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?* hoc est aperte dicere, hominem esse indignum, cui à Deo peccatorum venia concedatur, si irâ implacabili contra proximum exardescat: quâ enim fronte ignosci sibi postulat à Deo, infinitæ supra se Majestatis, dum homini sibi simili, & in natura, & in fragilitate, non ignoscit? Quâ fronte sibi ignosci postulat longè plura, & in infinitum graviora delicta, qui non ignoscit longè pauciora, & in infinitum leviora? Quid aliud talis expectare debet, nisi tractationem similem ei, quâ tractatus fuit debitor decem millium talentorum? Matth. 18.

160 Quinto, id confirmat v. 5. *Ipsè cum caro sit, reservat iram, & propitiationem petit à Deo? Quis exorabit pro delictis illius?* Declarat enim hominem implacabiliter iratum à Deo repulsam passurum, dum propitiationem à Deo petet, neminemque pro eo exaudiendum.

161 Et ideo v. 6. homini, pertinaces iras reservanti, proponit recordationem novissimorum: *Memento novissimorum, & desine inimicari*. Quia in novissimis acerbissimâ Deo ultione in eos animadvertet, qui de acceptis ab homine injuriis vindictam Deo non reliquerint, memores humanæ miseræ, quâ sumus homines fragiles, lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias, quodque nos ipsi sæpius angustiam seu molestiam facimus proximo, etiam dum ad id non reflectimus. Iniqui ergo sumus, si nihil ab aliis sustinere velimus, dum ipsi aliquid à nobis sustinendum frequenter habent.

Sed & v. 8. propterea dicit: *Memorare timorem Dei, & non irascaris proximo*. Et v. 9. *Memorare testamentum Altissimi, & despicere ignorantiam proximi*. Quasi dicat: memorare quid timere debeas à Deo, si irascaris proximo; memorare legem Altissimi quæ dicit, *desine ab ira, & derelinque furorem*; Psal. 36. 8. Excusando utique delictum proximi, quasi ex ignorantia, vel inadvertentia, potiusquam ex malitia profectum, exemplo Salvatoris, qui in cruce dixit: *Pater ignosce illis; non enim sciunt quid faciunt*.

Manfuetudo itaque à nobis exigitur 1º. quatenus homines sumus, seu creaturæ rationales: nam in quantum tales, oportet nos ex ratione agere, non ex passione iræ. 2º. quatenus fideles, per supradicta Oracula sacra imbuti, quibus manfuetudo nobis toties inculcatur. 3º. quatenus Christiani, profitentes imitationem Christi, qui tanta pro nobis, & à nobis sustinuit, nosque ad crucem secum ferendam, & ad manfuetudinem suam imitandam invitavit, dicens, *discite à me, quia mitis sum, &c.* 4º. quatenus peccatores, quibus per proximum Deus offert pulcherrimam occasionem, pro peccatis nostris satisfaciendi. Quâ nisi benè usi fuerimus, incomparabiliter majora in altero sæculo patiemur. 5º. tamquam cives sanctorum, à quibus tam præclara manfuetudinis exempla habemus, illud v.g. quod dedit Rex David, dum à Semei, tamquam invalor regni Saül, injustè malediceretur, & lapidibus impeteretur, diceretque ei Abisai, filius Sarviae: *Quare maledicis canis hic mortuus Domino meo Regi? & ampuabo caput ejus*. Ait Rex: *quid mihi est vobis filii Sarviae? dimittite eum ut maledicat. Dominus enim precipit ei ut malediceret David: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecisti?* Igitur sanctorum exemplo oportet nos afflictiones omnes, etiam per proximos nostros, vel per dæmones immisissas, humiliter sustinere, velut immisissas à Deo, qui creaturis suis quibuslibet utitur ad probationem electorum suorum.

Ad quod efficacius practicandum duos sequentes servandæ manfuetudinis modos Gregorius Magnus suggerit l. 5. Moral. c. 30. Primus est, si quotidie manè, antequam quidquam faciamus, mens nostra omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus Redemptoris sui probra cogitans, ad adversa se preparat. *Qua nimirum venientia tantò fortius excipit, quanto se sanctius expressientia armavit. Qui enim improvidus ab adversitate deprehenditur, quasi ab hoste dormiens invenitur, eumque citius inimicus necat; quia non repugnantem perforat: nam qui mala imminuentia per sollicitudinem prænoscit, hostiles incurfus quasi in insidiis vigilans expectat, & inde ad victoriam violenter accingitur, unde nesciens deprehendi probatur.....*

Secundus autem servandæ mansuetudinis modus est ut cum alienos excessus aspiciamus, nostra, quibus in aliis excessimus, delicta cogitemus. Considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerare; & quasi aqua ignis extinguitur, cum, surgente furore animi, sua cuique ad mentem culpa revocatur. Quia erubescit sibi peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo sapè se recolite parcenda peccasse.

§. IV.

Modestia.

166 **M**odestia, est virtus moderans internos animi & externos corporis motus, secundum præscriptum rationis rectæ, legisque æternæ. Quæ exigit ut externi motus corporis sic compositi sint, ut in eis nihil sit quod cuiusquam offendat aspectum, nihil quod interioris hominis dedecet sanctitatem. Nam, ut Eccli. 19. dicitur, amicus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnoscere (inquit Ambrosius l. 2. de virginib. c. 2.) ... & mens nostra, nullis repagulis corporalibus impedita, tamquam lucerna lux intus posita, foris lucet, modesta namque compositio corporis speculum est, in quo resulget effigies bonæ mentis.

167 Modestitiæ itaque primum ac præcipuum officium est, internos animi motus bene componere: utpote quibus compositis, exterioris hominis sequitur compositio: siquidem externi actus ab internis profluunt. Quia tamen per omnia non correspondent semper internis, modestia haud dubiè exigit etiam studium circa externos, ut scilicet nihil torum sit in oculis, nihil in verbis proceæ, nihil in actu inverecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species simulacrum sit mentis, figura probitatis (inquit Ambrosius l. 2. de virginib.) tam modestaque sit quolibet tempore, quolibet loco, & quibuscumque in circumstantiis, conversatio nostra, ut non solum nulli simus scandaloso, vel offensionis, vel perfectionis impedimento, sed semper firmus ædificationi, adimpleamusque id quod Christus ait Matth. 5. Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in celis est. Quodque Apostolus dicit 2. Cor. 6. Nemini dantes ullam offensionem. Nihil proinde in conversatione debet esse insolens, nihil agreste & rusticum, nihil scurrile vel histrionicum, nihil in risu dissolutum (cum hoc sapientis non sit, sed fatui, juxta illud Eccli. 21. Fatuus in risu exultat vocem suam) nihil denique elatum & superbum, nihil etiam in ornatu scandalosum, nihil in vestimentis, domiciliis, famulatio, suppellectile, nimis sumptuosum, vel limites excedens propriæ conditionis.

Nec verò hoc excusatur, ex eò quòd inde non contrahantur debita supra vires divitiarum. Neque enim modestia solum considerat quantum quisque possit per divitias suas: utpote quas Deus nobis non dedit pro nobis solis, sed per nos aliis erogandas transfudit, inquit Cæcilius ferm. 77. 277. in appendice sermonum S. Augustini.

§. V.

Humilitas.

Humilitas, modestiæ species, est virtus, que temperat & refrenat animum, ne immoderatè tendat in excelsa. S. Thomas q. 161. a. 1. in corp. vel est virtus, quæ homo verissimè sui cognitione sibi ipsi vilescit. Sanctus Bernardus tract. de grad. humilit. nec proinde in magna supra se tendit, ex propriarum virium confidentia: Quòd enim aliquis ex confidentia divini auxilii, in majora tendat, hoc non est contra humilitatem. S. Thomas q. 162. a. 2. ad 2.

Quanta sit virtus humilitatis, discere ex hoc, quòd propter hanc solam veraciter edocendam, is qui sine estimatione magnus est, usque ad passionem mortis factus est parvus. S. Gregorius lib. 4. epist. 38. Et ideò à S. Hieronymo epist. 27. ad Eustoch. vocatur Christianorum virtus maxima (post justitiam utique, & virtutes cardinales.) A S. Thoma q. 161. a. 5. ad 2. totius adificii spiritualis fundamentum. Enimverò Mariæ humilitas causa fuit & fundamentum totius exaltationis, seu divinæ maternitatis ipsius: quia respexit humilitatem ancille sue: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Itaque non sine ratione Christianorum virtus dicitur, non solum quia hanc Christus præcipuè commendavit, ut per eam præcipuum salutis impedimentum auferret, quod est superbia; sed & quia Philosophis antiquis incognita fuit, totaque Philosophia ipforum, comparatione ipsius, vanitas fuit. Nam, ut sapienter Thomas à Kempis l. de Imit. Christi c. 2. melior est humilis rusticus, qui Deo servit, quàm superbus Philosophus, qui, se neglecto, cursum celi considerat. Nec utilis est sine humilitate scientia: quia (ut ibidem prosequitur) si vis aliquid utiliter scire & discere, ama nesciri, & pro nihilo reputari. Hac est altissima scientia, & utilissima lectio, sui ipsius vera cognitio & despectio.

Gradus humilitatis, juxta sanctum Benedictum in Regula sunt 12. Juxta sanctum Anselmum in lib. de similitudinib. sunt septem. Juxta Glossam in cap. 3. Matth. sunt tres, ut videre est apud S. Thomam cit. q. 161. a. 6. in 1. 3. & 4. argumento. Primus gradus humilitatis, juxta sanctum Anselmum, est, contemptibilem se esse cognoscere. Secundus, de hoc dolere. Tertius, hoc confiteri. Quartus, hoc persuadere,

ni scilicet hoc valde credi. Quintus, ut patienter sustineat hoc dici. Sextus, ut pariatur contemptibiliter se tractari. Septimus, ut hoc amet. His addit sanctus Benedictus, ut pauca verba, & rationalia loquatur aliquis, nec clamorâ voce. Ut non sit facilis, aut promptus in risum. Ut sit taciturnus usque ad interrogationem. Ut credat, & pronuntiet se omnibus viliorum. Juxta Glossam verò primus gradus humilitatis est, subdere se majori, & non præferre se equali, quod est sufficiens. Secundus est, subdere se equali, nec præferre se minori; & hoc dicitur abundantius. Tertius gradus est, subesse minori, in quo est omnis justitia.

173 Querit verò sanctus Thomas a. 3. an, & quomodo homo possit, & debeat se omnibus per humilitatem subicere? Et respondet, quod in homine duo possunt considerari, scilicet id quod est Dei, & id quod est hominis. Hominis autem est id quod pertinet ad defectum; sed Dei est quicquid pertinet ad salutem, & perfectionem. Humilitas autem... proprie respicit reverentiam, quâ homo Deo subicitur. Et ideo quilibet homo, secundum id quod suum est, debet se cuilibet proximo subicere, quantum ad id quod est Dei in ipso. Non autem hoc requirit humilitas, ut aliquis id quod est Dei in seipso, subiciat ei quod apparet esse Dei in altero: nam illi qui dona Dei participant, cognoscunt ea se habere, secundum illud 1. Cor. 2. Ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Nec dubium quin Deipara cognoverit, se à Deo præ omnibus mulieribus benedictam, & exaltatam. Et ideo, absque præjudicio humilitatis, possunt dona, quæ ipsi acceperunt, præferre Dei donis, quæ aliis apparent collata; sicut Apostolus ad Ephes. 3. dicit: „ Aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti „ nunc revelatum est sanctis Apostolis. „ Et 2. Cor. 11. „ Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis Apostolis. „ In quo „ quis aude? „ audeo & ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico) plus ego. „ Et cap. 12. „ Nihil enim minus fui ab „ iis qui sunt supra modum Apostoli. „ Similiter etiam hoc non requirit humilitas, ut aliquis id quod est suum in seipso, subiciat ei quod est hominis in proximo. Alioquin oportet, ut quilibet reputaret se magis peccatorem quolibet alio: cum tamen hoc non sit absolute verum, teste Augustino de nat. & grat. c. 29. humilitas collocanda sit in parte veritatis, non in parte falsitatis. Et ideo Apostolus absque præjudicio humilitatis dicit ad Galat. 2. „ Nos naturâ Judæi, & non ex „ Gentibus peccatores. „ Potest tamen aliquis reputare, aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habet, vel aliquid mali in se esse, quod in alio non est: ex quo se potest ei subicere per humilitatem, absque præjudicio veritatis. Quia, ut ad 3. ait, si nos præferamus id quod est Dei in proximo, ei quod est

proprium in nobis, non possumus incurere falsitatem. Unde super illud Philipp. 2. „ Superiores sibi invicem arbitantes, „ dicit Glossa, hoc ita intelligendum, ut verè estimemus, posse esse aliquid occultum in alio, quæ nobis superior sit, etiamsi bonum nostrum, quo illi videmur superiores esse, non sit occultum.

Dum autem 1. Timoth. 1. idem Apostolus se dicit primum peccatorem, quorum primum ego sum, solum vult se unum fuisse ex præcipuis, in illo utique statu consideratum, in quo fuit antè conversionem; nec vult dicere, quod nullus absolute & simpliciter major fuerit ipso, in statu illo considerato; sed secundum quid, pro quanto divinis abusus est gratis, quibus abusi non sunt, qui eas non acceperant.

Namquid saltem humilitas justis requirit, ut sibi persuadeat, quod si quilibet alius æquales à Deo gratias interiores, exteriorisque accepisset, quàm ipse, iis melius usus fuisset, meliusque proinde vixisset? Respondeo negative, simpliciter, & absolute loquendo. Tum quia persuasio ista temeraria est: utpote nullo solido fundamento suffulta, nullâ utique revelatione, nec experientia, nec ratione, nisi falsitati obnoxia. Est etiam falsa: cum impossibile sit, quod quilibet verè hoc sibi persuadeat, cum tamen quilibet esse debeat humilis. Tum quia nemo gratis bene utitur, nisi Deus per gratiam ex se efficacem in ipso id operetur; hanc autem boni usus gratiam quisquis accipit efficacem, bene eâ utitur. Nec proinde unquam contingit, quod ex duobus, gratiâ per omnia interioris exteriorisque æquali, præventis, unus eâ bene utatur, alius non: aliâs falso Apostolus diceret: *Quis se discernit? quid habet, quod non accepisti?*

Itaque expressio, quâ sanctus Franciscus se peccatorem dixit gravissimo quovis peccatore, intelligi debet secundum quid, & comparative: comparatione utique factâ suarum imperfectionum cum aliqua vel aliquibus saltem perfectionibus quæ sunt in aliis, vel comparatione suæ naturæ cum aliorum gratia. Quemadmodum si S. Augustinus, vel S. Thomas se omnium ignorantissimum dixisset, intelligi debuisset, comparatione factâ suarum ignorantiarum cum aliqua saltem scientiâ experimentalium aliorum.

Et ratio prima est, quia verè humiles ad suas dumtaxat imperfectiones, multaque peccata venialia attendunt; ad aliorum verò imperfectiones & peccata ex charitate non attendunt. Unde fit, ut de seipsis male, de aliis bene judicent (nisi ad ipsos ex officio spectet aliorum defectus inquirere, de ipsisque judicare) consideratis iis ad quæ attendunt. Secunda ratio est, quia in aliis aliqua sunt Dei dona, quæ ipsi non habent. Nam, uti sanctus Gregorius dicit lib. 1. in Ezech.

Ezech. homil. 10. isti mira abstinentia virtus tribuitur; & tamen verbum scientia non habet. Illi autem datur verbum scientia, & tamen virtutem perfectam abstinentia apprehendere conatur, & non valet. Huic liberius vocis tribuitur, ut oppressis quibusque protectionis solatia impendens, ad defensionem iustitia libere loquatur: sed tamen adhuc multa in hoc mandato possidens, relinquere omnia vult, & non valet. Illi vero datum est omnia terrena relinquere, & nihil in hoc mundo cupit habere: sed tamen auctoritatem vocis contra peccantes quosque non presumit exercere, &c. Mirâ itaque dispensatione omnipotens Deus sic in electis suis dona dispensat, ut & isti det, quod alteri denegat; & alteri majus, quod alteri minus tribuit: quatenus dum vel iste habere illum conspiciat, quod ipse non habet; vel ille hunc magis accepisse considerat, quod sibi minus adesse pensat. Dona Dei alter in altero, id est vicissim omnes admirentur; atque ex hac ipsa admiratione humilietur alter alteri; & quem videt habere quod non habet, eum divino iudicio sibi prelatum putet.

178 Quidquid tamen sit de illa S. Francisci expressione, tria potissimum ad veram humilitatem requiruntur. 1°. ut homo verè noverit se, quid utique sit, quid non sit, quid possit, quid non possit, quid ex se possit, quid nonnisi ex Deo. Qualis factus ex peccato Adami, scilicet peccator, filius iræ, & non solum omni favore, beneficio & gratiâ indignus, sed & poenâ temporali æternâque dignus, mirum quantum cæcus in intellectu, quantum corruptus in voluntate, totâque animâ, per triplicem concupiscentiam, multasque passiones malas. Qualis quoque factus ex innumerabilibus peccatis propriâ voluntate admisis. Quantum obligatus ad satisfaciendum Deo pro illis.

179 Quia verò parùm proficua est talis notitia in intellectu, nisi ei correspondeat proportionatus affectus in voluntate; ad veram humilitatem 2°. requiritur, ut eum habeat affectum internum, qualem exigit miseriam nostræ & vilitatis agnitio, efficacem utique, id est talem, ut circumstantiis exigentibus humiliter patiamur tractationem contemptibilem, sustineamus molesta, toleremus probra, subeamus vilia, declinemus sublimia, &c.

180 Efficacem (inquam) quia per dictam notitiam, affectusque inefficaces, non excluditur superbia: utpote quæ benè cum illis consistit.

181 3°. requiritur, ut dicta, & facta nostra interno illi affectui conformia sint. Et ista sunt, quæ continentur in septem gradibus humilitatis, à sancto Anselmo assignatis, sicut & in Regula sancti Benedicti, cum dicit, quòd ad humilitatem requiratur corde, & corpore humilitatem ostendere. Credere & pronuntiare se omnibus viliozem, & ad omnia indignum & inutilem. Obedientiam

Tom. II.

in duris, & in asperis patientiam amplecti, &c.

Nec illud omittendum, quòd una ex præcipuis proprietatibus humilitatis, est confessio gratiæ Dei, uti dicit sanctus Prosper, vel Leo Pontifex in epist. ad Demetriad. his verbis: Humilitatis proprietas (id est una ex præcipuis notis illius) est in confessione gratiæ Dei, non utique Molinificæ, sed Augustinianæ. Quia vera humilitas maximè postulat, ut interius exteriusque profiteamur, quòd dum boni aliquid benè agimus, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, ita ut nobis verè dicatur: Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Quòdque nihil boni habeamus, nec fidem, nec ullam aliam virtutem, nisi ex Dei dono. Quod non verè confitentur, qui solam gratiam Molinificam, non Augustinianam admittunt, uti demonstratum est to. 1. l. 9.

Denique ad veram humilitatem spectat, divina gratiæ, & misericordiæ deputare, quæcumque non fecimus peccata, juxta illud Augustini lib. 2. Confess. c. 7. Gratiæ tuæ depreco. . . . quæcumque non feci mala. Quid enim non facere potui, qui etiam gratuitum facinus amavi? Omnia mihi dimissa fateor, & quæ meâ sponte feci mala, & quæ te duce non feci. Quis est hominum, qui suam recogitans infirmitatem, audeat viribus suis tribuere castitatem, atque innocentiam suam, ut minus amet te, quasi minus ei necessaria fuerit misericordia tua, quâ donas peccata converfis ad te? Qui enim vocatus à te, secutus est vocem tuam, & vitavit ea quæ me de meipso recordantem & fatentem legit, non me derideat ab eo medico egrum sanari, à quo sibi prestium est, ut non egrotaret, vel potius ut minus egrotaret; & idè te tantumdem, imò verò amplius diligit; quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus excui, per eum se videt tantis peccatorum languoribus non implicari. Et lib. 50. homil. 23. Agnosce gratiam ejus, cui debes & quod non admisisti. . . . Nullum est enim peccatum, quod facit homo, quod non possit facere & aliter homo, si desit rector à quo factus est homo. Et paulò antè: Adulter non fuisti in illa vita tua præterita, plena ignorantia? . . . hoc tibi dicit Deus tuus: regebam te mihi, servabam te mihi. Ut adulterium non committeres, suavor defuit? ut suavor deesset, ego feci. Locus & tempus defuit? & ut hac deessent, ego feci. Adfuit suavor, non defuit locus, non defuit tempus? ut non consentiret, ego terrui. Agnosce ergo gratiam ejus, cui debes & quod non admisisti.

§. VI.

Taciturnitas.

Taciturnitas virtus est, quæ sermones moderatur, secundum quod scriptum est Psal. 38. Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Ad quæ ver-

Vv

ba Ambrosius lib. 2. offic. c. 2. Sapiens ergo, qui novit tacere... Ideo Sancti... amabant tacere... Quis est enim qui... non delinquat in lingua sua? Et ideo Psalmista, quia neminem videbat sanctum, os servare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem posuit innocentia, ne tacendo culpam declinaret, quam vix effugere posset loquendo... Quid igitur mutos esse nos oportet? Minime. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi. Deinde si pro otioso verbo reddimus rationem, videamus ne reddamus & pro otioso silentio. Est enim & negotiosum silentium, ut erat Susanna, qua plus egit tacendo, quam si esset locuta. Tacendo enim apud homines, locuta est Deo, nec ullum majus indicium sua castitatis invenit, quam silentium. Igitur alliga sermonem tuum, ne luxuriet... & multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, & ripis suis coerceatur. Cuius lutum colligit amnis exundans... Sit otiosum, ut claudatur, ubi, & quando oportet, & obseretur diligentius. Unde vitium taciturnitati oppositum est garrulitas, sive effrenis loquacitas.

S. VII.

Studioitas.

- 185 **S**tudioitas est virtus, quæ sciendi appetitum, ipsumque studium moderatur, ut sciamus utique, quo ordine, quo studio, quo fine discere nos oporteat. Quo ordine? (quærit Bernardus serm. 36. dicitur in Cant.) ut id prius, quod maturius ad salutem. Quo studio? ut id ardentius, quod vehementius ad amorem. Quo fine? ut non ad inanem gloriam, aut curiositatem, sed ad adificationem. Sunt namque qui scire volunt, eo fine tantum ut sciant, & turpis curiositas est. Et sunt qui scire volunt, ut scientiam suam vendant, v. g. pro pecunia, pro honoribus, & turpis questus est. Sed sunt quoque qui scire volunt ut adificent, & charitas est. Et sunt qui scire volunt ut adificentur, & prudentia est. Horum omnium sibi ultimi duo non inveniuntur in abusione scientia: quippe qui ad hoc volunt intelligere ut bene faciant.
- 186 Huic virtuti per excessum opponitur curiositas, per defectum negligentia. Curiositas est vitium, quo scientiæ studium & appetitus à debito deficit ordine. Et hoc quadrupliciter contingit, ait S. Thomas q. 167. a. 1. Uno modo, in quantum per studium minus utile trahuntur aliqui à studio quod eis ex necessitate incumbit. Unde Hieronymus dicit: Sacerdotes, dimissis Evangeliiis, & Prophetis, videmus comedias legere, vel amatoria bucolicorum versus verba cantare. Alio modo, in quantum studet aliquis addiscere ab eo, à quo non licet, sicut patet de his qui aliqua futura à demonibus perquirunt; que est superstitiosa curiositas. Unde Augustinus dicit in l. de vera religione: Nescio an Philosophi impedirentur à fide vitio curiositatis in percunctandis demonibus. Tertio, quando homo appetit cognoscere veritatem circa creaturas, non

referendo ad debitum finem, scilicet ad cognitionem Dei. Unde Augustinus dicit in l. de vera Relig. quod in consideratione creaturarum, non est vana & peritura curiositas exercenda, sed gradus ad immortalia, & semper manentia faciendus. Quarto modo, in quantum aliquis studet ad cognoscendam veritatem supra proprii ingenii facultatem: quia per hoc homines de facili in errores labuntur. Unde dicitur Eccles. 3. Altiora te ne quaeraris, & fortiora te ne scrutatus fueris, & in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. Et postea sequitur: Multos enim supplantavit suspectio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum.

Est etiam vitiosa curiositas oculorum, si ve appetitus per eos, vel alios sensus, cognoscendi, si cognitio ad aliquid utile non ordinetur, sed vel ab aliqua utili consideratione mentem avertat, vel ordinetur ad solum cognoscendi finem, vel ordinetur ad malum finem, v. g. aspectus mulieris ad eam concupiscendam.

Denique vitiosa est curiositas, quæ quis inquirat facta aliorum, non ut inquirens ex bonis operibus proximi provocetur ad ipsius imitationem, vel ut ex officii debito proximum corrigat, vel ob alium honestum finem; sed vel merè ut inutiliter sciat, vel ut ipsum contemnat, vel ipsi detrahat, vel exprobrat, &c. ut sanctus Thomas monet ibidem a. 2. ad 3. Unde Prov. 24. dicitur: Ne insidieris, quarens impietatem in domo iusti, neque vastes requiem ejus.

Negligentia hinc accipitur pro voluntaria omissione studii, ad dicendum ea quæ discere, vel scire tenetur. Est peccatum mortale, si ex ea contingat aliquem ea ignorare, quæ sub mortali scire tenetur, ut Medicus, Advocatus, Confessarius, &c. ea quæ ad officium suum spectant, vel Christianus discere negligat articulos fidei, mandata Dei & Ecclesiæ, &c.

Juvenes etiam, ad studia academica missi à parentibus, sicut & Religiosi à Superioribus ad studia deputati, graviter peccare videntur, si vel pecuniam parentum, vel intentionem Fundatoris burfarum, vel expectationem, voluntatemque Superiorum defraudantes, talentumque, sibi divinitus datum, ad Ecclesiæ vel Reipublicæ ministerium, in terra fodientes, studia notabiliter negligant. Non solum ob dictam defraudationem, sed & ob talentorum acceptorum abusum, in Evangelio gehennæ poenâ mulctatum. Et quia causam voluntariam ponunt errorum, quos postea in praxi ab ipsis committi contigerit in officiis Medicorum, Advocatorum, Confessariorum, &c. Qui profecto errores ipsis ad gravem culpam imputabuntur, tamquam voluntarii in causa, seu negligentia illa: utpote quam tempore studiorum committere non debent, ne errores isti postea sequerentur. Ita

Bannez 2. 2. q. 33. a. 3. Peyrinus to. 2. de Prælat. q. 2. c. 3. §. 24. Huygenius in suis observationibus de fortitud. temper. &c. cap. 8. n. 18.

§. VIII.

Entrapelia.

191 **E**ntrapelia, seu jucunda urbanitas, virtus est ludorum, & jocorum moderatrix ad præscriptum rectæ rationis. Quia namque sapientem decet interdum remittere aciem mentis, rebus agendis intentam, ac præsertim ex contemplatione, vehementer attentione defessam, uti docet Augustinus lib. 2. de musica cap. ult. constatque ex vulgato proverbio, non semper arcum tendat Apollo, necnon ex eo quod virtus ex moderata recreatione crescat. Propterea requiritur dicta virtus, quæ ludos illos, jocosque moderetur. Quod fit, tria potissimum cavendo. Primum est, ut vitetur jocatio scurrilis, petulans, offensiva, obscæna, vel parum honesta. Secundum, ut vitetur dissolutio, quæ gravitas animæ omnino resolvetur, juxta illud Ambrosii lib. 1. offic. c. 20. Caveamus, ne, dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quemdam honorum operum. Tertium, ut ne ulla desit circumstantia, secundum rectæ rationis ordinem requisita, ad hoc ut ludi & joci congruant personæ, tempori, loco, &c.

192 Recta quoque ratio dicitur, ludis & jocis parcè utendum. Quia, uti sapienter Tullius (à S. Thoma laudatus q. 168. a. 2.) non ita generatim à natura sumus, ut ad ludum & jocum facti esse videamur, sed ad severitatem potius, & ad quadam studia graviora, atque majora..... Ludo & joco uti licet, sed sicut somno, & quietibus ceteris, tum cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus.

193 Scio à nonnullis objici Ambrosium loco citato c. 23. dicentem: Licet interdum honesta joca, ac suavia sint; tamen ab ecclesiastica abhorrent regula. Quoniam qua in Scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum usurpare possumus? Et infra: Non solum profanos, sed omnes etiam jocos declinandos arbitror: plenum suavitatis & gratiæ sermonem esse, non indecorum.

194 Verùm S. Thomas ubi supra ad 1. respondet, Ambrosium non excludere universaliter jocum à conversatione humana, sed à Doctrina sacra, quæ quia maximis rebus intendit (secundum illud Proverb. 8. Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum,) prorsus abstinendum est ab usurpatione verborum sacrorum in jocis, & locutionibus vanis, vel profanis, ob eorum dignitatem, quæ tanta est, ut adimat jocandi facultatem. Nam, ut Tullius in 1. Rhetoric. ait: aliquando rei dignitas adimit jocandi facultatem. Unde Tridentinum sess. 4. prohibet, ne quispiam quomodolibet verba Scripturæ sacræ audeat ad profana, Tom. II.

scurrilia, fabulosa, vana convertere.

Quodque sic intelligendus sit Ambrosius, S. Thomas probat ex laudatis verbis ipsius: Quoniam in Scripturis sanctis non reperimus ea quemadmodum usurpare possumus. Sic Ambrosium legit sanctus Doctor, non autem ut legit objectio. Et reverà jocorum usum in Scripturis sanctis reperimus. Genes. 26. Vidit Abimelech Isaac jocantem cum Rebecca uxore sua. 2. Reg. 6. Ludebant coram Domino. 1. Paralap. 13. Ludebant coram Deo. Et c. 15. David saltantem atque ludentem. Quodque non omnis jocus & ludus Ecclesiasticos ac Religiosos dedecet, probatur ex eo quod virtus ex moderata recreatione magis erigatur, quam excidat, & tempestivè laboris intermissione Religiosi fiant ad opus Dei vegetiores, ut nostræ habent Constitutiones, à SS. Pontificibus approbatæ, p. 1. c. 18. n. 12.

2º. ex eo quod etiam in ipsis procedat discursus S. Thomæ loco citato art. 2. ubi sic: Sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem (quia non potest continue laborare, propter hoc quod habet finitam virtutem....) ita etiam ex parte animæ, cujus etiam est virtus finita..... Et idè, quando ultra modum suum in aliquis operationes se extendit, laborat, & ex hoc fatigatur; quia in operationibus animæ simul etiam laborat corpus, in quantum scilicet anima intellectiva utitur viribus per organa corporea operantibus. Sunt autem bona sensibilia connaturalia homini. Et idè quando anima supra sensibilia elevatur, operibus rationis intenta, nascitur inde quadam fatigatio animalis, sive homo intendat operibus rationis practice, sive speculative. Magis tamen si operibus contemplationis intendat, quia per hoc magis à sensibilibus elevatur..... Tanto autem aliquis magis altero fatigatur, quanto vehementius operibus rationis intendit. Sicut autem fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem; ita etiam oportet quod fatigatio animalis solvatur per animæ quietem. Quies autem animæ est delectatio.... Et idè oportet remedium contra fatigationem animaleam adhiberi per aliquam delectationem, intermissâ intentione ad insidendum studio rationis.

3º. quia in collationibus Patrum collat. 24. 197 c. 21. legitur: „quod B. Joannes Evangelista, cum quidam scandalizarentur quod eum cum discipulis suis ludentem invenerant, dicitur mandasse uni eorum qui arcum gerebat, ut sagittam traheret. Quod cum pluries fecisset, quæsit, utrum hoc continue facere posset? Cui respondit, quod si hoc continue faceret, arcus frangeretur. Unde B. Joannes subintulit, quod similiter animus hominis frangeretur, si numquam à sua intentione relaxaretur. „Hujusmodi autem dicta vel facta, in quibus non quaritur nisi delectatio animalis, vocatur ludicra, vel jocosa (prosequitur S. Thomas) & idè necesse est talibus interdum uti, quasi ad quadam animæ

quisiem..... Et idè circa ludos potest esse aliqua virtus, quam Philosophus 4. Ethic. 8. *eutrapeliam* nominat. Et sic *eutrapelius* dicitur qui bene convertit aliqua dicta vel facta in solatium, & in quantum per hanc virtutem homo refranatus ab immoderantia ludorum, sub modestia continetur.

198 Idè in 2. dist. 30. a. 7. in fin. corp. dicit quòd *ludere ad recreationem, servato modo eutrapelia..... sicut comedere & bibere, servato modo temperantia, meritorium est in eo qui charitatem habet, quàm Deum ultimum finem vite sue constituit.*

199 Sunt tamen ludi quidam Clericis prohibiti, v. g. ludus alearum, quia cap. *Clerici* de vit. & honest. Cleric. ipsis severè prohibetur, ne isti ludo vacent, id est crebrò, multùmque aleis ludant. Unde Natalis Alexander Theol. Dogmat. & Moral. tom. 7. tract. de Sacram. Ord. c. 7. censet id ipsis prohibitum sub gravi crimine, & non solum ludis aleatoris ludere, sed & ludentes studiosè spectare. Quod facere non censentur, qui scientes & volentes non adeunt domos aut societates, in quibus alea luditur, aut in iis non morantur eo fine, ut huiusmodi ludo intersint; sed qui ex condicito, & deliberata voluntate, absque necessitate, in ea se loca conferunt, ubi alea luditur, ut eo spectaculo avidos pascant oculos. Hos autem graviter peccare, ibi probat ex eo, quòd in materia gravi transgrediantur Canones spiritu Dei conditos, & totius mundi reverentiã consecratos; uti probat ex Concilio Lateran. sub Innoc. III. can. 16. ex cap. *inter dilectos* extr. de excess. Prælat. atque ex Concilio Tridentino sess. 22. c. 1. de reform. anteriora Ecclesiæ decreta circa vitam & honestatem Clericorum, & nominatim circa aleas & ludos, renovante.

200 In Paralipomenis verò moralibus pag. 20. & seqq. id non solum confirmat, sed & amplius probat ex Concilio Senonensi anni 1528. c. 25. ubi de Clericis dicitur: *A ludo alearum, aliisque qui à sorte pendent, abstineant; neque ludentium favores, spectatores, aut testes existant.* Ex Concilio Narbonensi anni 1551. can. 18. necnon ex Aquisensi 1585. can. 9. Mechliniensi 1607. tit. 18. ex Statutis Siffredi Archiepiscopi Colonienfis tit. de vit. & honest. Cler. quæ repetita, & confirmata sunt in Concilio Colonienfi 1310. Ex Synodo Nemausensi 1484. cod. tit. Ex Concilio Saltzburgenfi 1420. cap. 4. Ex Synodo Carnotenfi 1526. Et Statutis Synodalibus Stephani Poncherii, Episcopi Parisienfis, necnon Illustriss. ac modò Eminentiss. D. Antonii Ludovici de Noailles, ejusdem Regiæ Civitatis Archiepiscopi anno 1691. editis.

201 His addit Statuta Synodalia Petri de Colle-Medio, Rothomagensis Archiepiscopi, sicut & Decreta Concilii Mediolanensis, & Mexicani. Addit denique auctoritatem

sancti Raymundi. Et subdit: "Quis grave peccatum esse neget, leges Ecclesiæ sacratissimas ac mandata in materia gravi violare? ..... aleatorios ludos, non modò sancti Patres & Concilia damnant, sed & Justinianus Imperator Novellâ 122. & non solum Imperatores, sed & Reges, & Gentiles ipsi, & hæretici bonis moribus contrarios pronuntiant.

Ab iis ut Clericos averteret Ecclesia, non solum prohibuit, ne taxillis, aut chartis, aliisve huiusmodi ludis luderent, verùm etiam ne ludentes spectarent; quemadmodum illis prohibuit ingressum popinarum, ut eos à crapula & ebrietate penitus averteret, quæ graviora sunt in sacris hominibus, quàm in secularibus criminibus..... Ludis aleatoris non solum ludere, sed interesse, ac ludentes spectare, sub gravissimis pœnis prohibent frequentia Concilia, etiam Generalia: quis prævaricatores sacrarum sanctionum à gravi crimine excuset? Quis temeritatis non damnet Anonymum Authorem, aliosque farinae similis homines, qui canones illos vim legis amplius non habere effutiunt? Quis non potius auscultandum censet sacre Synodo Tridentinæ sess. 22. cap. 1. de reform. canones illos innovanti, & sess. 25. c. 18. de reform. declaranti, fideles omnes, & maximè Clericos, ad observantiam sacrorum Canonum pro virili sua parte adstringi: *Sicant universi, sacratissimos Canones exactè ab omnibus, & quoad fieri potest, indistinctè observandos?*

Quis inconcussum illud S. Thomæ principium non amplectatur 2. 2. q. 97. a. 7. *Si maneat ratio eadem propter quam lex primò utilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit?* At eadem ratio manet, propter quam Ecclesia in Conciliis frequentibus Generalibus, Provincialibus, Diecefanis, prohibuit Clericis, non solum ne taxillis & chartis luderent, verùm etiam ne huiusmodi ludis interessent, ac ludentes spectarent. Eandem igitur vim habent Canones, quibus id vetitum, quæcumque consuetudo seu verius corruptela contra invaluerit.

Quamvis autem grave peccatum esse dixerim, sic ludentes spectare, non tamen lethale semper peccatum esse scripsi, nec fieri posse ut aliquando veniale sit, propter circumstantias. Quemadmodum enim à peccato mortali excusandos censeo (cum S. Antonio, cujus verba retuli in eodem Theologia nostræ Moralis loco) illos qui non ex cupiditate, sed ob recreationem, ut modicum quid, ut pueri, & moderatè ludunt; ita nec gravis peccati reos existimo, qui sic ludentes spectant, &c. Hactenus Natalis Alexander.

An autem lucrum ex ludo aleatorio acceptum restitui debeat? Respondet sanctus Thomas in 4. dist. 15. q. 2. quæstiunc. 3. ad 2. *Si lucratus est ab eo, qui non habuit pos*

restatem alienandi, tenetur ad restitutionem ei... Si autem ludit cum eo qui potestatem habet alienandi que sua sunt, si tractus ludi, & amissit, potest repetere: si lucratus est, non tenetur restituere. Quia ille qui amissit, non est dignus recipere; nec potest licite retinere, secundum jus positivum, sed debet in elemosynam erogare: nisi jus positivum per contrariam consuetudinem esset alicubi abrogatum. Si autem alium traxerit, si amissit, non competit ei restitutio; si autem lucratus est, tenetur ad restituendum illi, a quo lucratus est. Sed hac de re plura libro sequenti.

206 Ex dictis patet 1°. eutrapeliam non permittit ludos vetitos. 2°. quamplurimos contra eutrapeliæ virtutem peccare per excessum, vel ludis vetitis ludendo, vel nimis dissolutè & profusè jocando, vel etiam verba offensiva, aut turpia, vel scurrilia proferendo. Qua in re committi potest mortale peccatum, uti docet sanctus Thomas q. 168. a. 3. addens, quòd alio modo potest esse excessus in ludo, secundum defectum debitarum circumstantiarum, puta cum aliqui utuntur ludo, vel temporibus, vel locis indebitis, aut etiam præter convenientiam negotii, seu persone. Et hoc quidem quandoque potest esse peccatum mortale, propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis

dilectioni Dei, ita quòd contra præceptum Dei, vel Ecclesiæ, talibus ludis uti non refugiat, v. g. tempore quo tenetur Sacrum audire. Quandoque autem est peccatum veniale, puta si aliquis non tantum officitur ad ludum, quòd propter hoc velit aliquid contra Deum committere, vel si aliquis ultimè ludat propter voluptatem. Nam, ut Philosophus ait 10. Ethic. 6. delectationem, & quietem non propter se debet aliquis querere in humana vita, sed propter operationem. Miratur proinde Boudartius hîc, quòd nonnulli Casuistæ in hac parte Philosophum, tantoperè aliàs adamatum, & sanctum Augustinum relinquunt, ut sequantur partes Juliani, jurati hostis Ecclesiæ & Augustini.

Denique aliquando etiam per defectum 207 peccatur contra virtutem eutrapeliæ, dum scilicet aliquis adeò durus est & agrestis, ut nihil unquam delectabile exhibeat in conversatione, estque molestus delectationem exhibentibus, honestèque jocantibus & ludentibus. Ita sanctus Thomas ibidem. Hoc enim (inquit) vitiosum est, & tales dicuntur duri & agrestes, ut Philosophus dicit in 4. Ethic. Unde Seneca dicit: Sic te geras sapienter, quòd nullus te habeat tamquam asperum, nec contemnat quasi vilem.

LIBER NONUS. AMOR JUSTUS;

Sive

DE JURE ET JUSTITIA

208 **A**pparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut... justè... vivamus in hoc seculo. Apparuit utique, non solum ut foris per tradita præcepta, sed & præcipuè ut intus per Spiritum sanctum diffusâ charitate, veræ justitiæ legem scriberet in cordibus nostris. Charitatis proinde infusio, est ipsa gratia erudiens nos, ut justè vivamus in hoc seculo. Gratia quippe ista erudit nos, ut sua cuique tribuamus: Deo scilicet amoris principatum; proximo, quidquid ipsi stricto est jure debitum; nec ipsi faciamus quod nobis fieri volumus; quidquid autem nobis fieri volumus, & ipsi faciamus, benefaciendo, malum pro malo non reddendo, nullam ipsi injuriam faciendo, &c. Eadem gratiâ erudiente didicimus, quòd (ut Aug. ait in Pl. 61.) est quadam justitia manens, à qua si recedis, injustus es; ad quam si accedis, justus es; te recedente, non deficit; te accedente, non crescit. Sed ubi est

illa? transcendente omnia creata; vade illuc ubi semel locutus est Deus, & ibi invenies fontem justitiæ. Ex illo fonte profluit ille ordo justitiæ, ut serviens Deo animus rectè corpori imperet, & in ipso animo, Domino Deo subiecta ratio, rectè imperet libidini, ceterisque vitis, prout Augustinus loquitur lib. 19. de Civit. Dei cap. 2. Denique, eadem gratiâ erudiente didicimus id præstare, quod S. Prosper, seu potius Julianus Pomerius lib. 3. de vit. contemplat. cap. 23. ait: Si in hac vita justitiam conamur implere, cujus justitiæ opus est proprium, sua cuique tribuere, Deo nos, à quo sumus facti, reddamus; nec dominari ea nobis, quibus naturaliter præpositi sumus, permittamus. Dominetur vitis ratio; subiciatur corpus animo; animus Deo, & impleta est hominis tota perfectio. Ac per hoc & nos justitiæ facti participes, sua cuique tribuimus, si inferiora melioribus, & virtutibus carnalia oblectamenta subdamus: & sicut viventia vinâ carentibus;

V u 3